

جرم‌شناختی فضای اینترنت

ابراهیم رجبی^۱

تاریخ دریافت: ۹۱/۰۲/۲۰ تاریخ پذیرش: ۹۱/۰۷/۰۷

چکیده

زمینه و هدف: یکی از موضوعات مهم کنگره دوازدهم سازمان ملل در زمینه پیشگیری از جرم و عدالت کیفری جرایم سایبری و چالش‌های فراروی آن است و بنابراین آگاهی از پی‌آمدهای اینترنت و در کنار آن، در نظر گرفتن راهبردهای مناسب برای استفاده درست و پیش‌گیری یا کاهش پی‌آمدهای احتمالی منفی آن، اهمیت اساسی دارد. این نوشتار به بیان روانشناسی اینترنت و پی‌آمدهای منفی آن بر سلامت و رفتار انسان و بازداری زدایی در اینترنت و تاثیرات اینترنت بر بزهکاری و بزه‌دیدگی افراد می‌پردازد.

روش: این تحقیق بصورت کتابخانه‌ای و با بررسی ادبیات موجود در زمینه آثار مثبت و منفی اینترنت و فضای مجازی صورت گرفته است. داده‌های تحقیق به کمک ابزار فیش برداری جمع‌آوری و تدوین گردیده‌اند.

یافته‌ها و نتایج: اینترنت در کنار دست‌آوردها و کاربردهای انکارناپذیر و مثبتی که در زمینه‌های گوناگون دارد، پی‌آمدهای نامطلوبی به همراه دارد که باید مورد توجه والدین، مربیان و همه مسئولان امر تعلیم و تربیت و برنامه‌ریزان فرهنگی جامعه و پلیس قرار بگیرد.

واژه‌های کلیدی

جرم‌شناختی اینترنت، اعتیاد به اینترنت، هرزه‌نگاری اینترنتی، بزهکاری.

---

^۱- عضو هیئت علمی دانشگاه علوم انتظامی best20095@yahoo.com

مقدمه

فراگیر شدن رسانه‌ها در آغاز قرن بیست و یکم و موضوع جدی نقش اینترنت در شکل‌دهی به فرهنگ، هویت و باورها و ارزش‌های اجتماعی، اهمیت پژوهش در این زمینه را افزایش داده است. در جامعه امروز ما، گرایش به اینترنت و استفاده از آن چنان رایج شده است که بیشتر خانواده‌ها، رایانه شخصی دارند و اعضای خانواده، بخش زیادی از وقت خود را در استفاده از اینترنت سپری می‌کنند. اینترنت در میان همه گروه‌های اجتماعی اعم از زن و مرد، پیر و جوان، کم‌سواد و باسواد از جذابیت خاصی برخوردار است. گسترش اینترنت، مانند هر نوآوری دیگری به ایجاد دگرگونی در جنبه‌های مختلف زندگی انجامیده و استفاده از آن، امری اجتناب‌ناپذیر شده است؛ به گونه‌ای که بدون آن زندگی برای کسانی که بدان خو گرفته‌اند، دشوار می‌شود. بسیاری از نظریه‌پردازان ارتباطات، اینترنت را گام مهمی در پیشرفت کشورهای در حال توسعه قلمداد می‌کنند. «از این رو، با توجه به کاربردهای فراوان اینترنت که با هدف انتقال اطلاعات قصد دارد باورهای مشخصی را درباره کالاها یا خدمات مرتبط با آن در جامعه رواج دهد، بررسی این پیام‌ها از نظر مضمون، محتوا و فرم ارائه، اهمیت ویژه‌ای دارد.» از سوی دیگر، چگونگی این پیام‌ها بر ما پوشیده است.

با ورود اینترنت و افزایش میزان استفاده کنندگان، چالش‌های جدیدی پدیدار شد و اطلاعاتی که به طور قانونی در یک کشور در محیط مجازی منتشر می‌شود، دسترسی به آن در سطح کره زمین برای دیگران به سهولت امکان‌پذیر شد. سرعت تبادل اطلاعات در این محیط، تحقیق راجع به این جرایم را بیش از پیش مشکل می‌ساخت (ابراهیمی، ۱۳۹۰، ص ۴۹). گفتنی است، با وجود توسعه فناوری و تحقیقات عمیق، میزان استفاده غیرقانونی از فناوری اطلاعات همچنان روبه افزایش است به نحوی که این معضل در ارتباط با سایر رفتارهای جنایی از جمله روی آوردن سایت‌های تجاری به هرزه‌نگاری اطفال، قابل انکار نیست؛ اما صرف نظر از این بحث، یکی از مهم‌ترین چالش‌های جرایم سایبری، فقدان

اطلاعات قابل اطمینان، دشواری ارزیابی حجم زیان‌های ملی و میزان جرایم ارتكابی بزهکاران سایبری است. از طرفی اینترنت در واقع شبکه‌ای میان شبکه‌هاست. این شبکه افراد را از محدودیت زمان و مکان آزاد کرده، به گونه‌ای که آنها می‌توانند فارغ از زمان و مکان در هر نقطه از کره زمین اقدام کنند. جرایم سایبری شکل تازه‌ای از جرایم فراملی است که محدوده بالقوه آن به همان گستردگی سیستم‌های ارتباطی بین‌المللی است. چالش این بعد از جرایم سایبری، چگونگی انجام تحقیقات در ارتباط با اقدامات مجرمانه ارتكابی در محیط سایبر است که با توجه به اصل بنیادی حاکمیت ملی، عملاً امکان این نوع تحقیقات بدون اجازه دولت‌ها از بین می‌رود. بر همین اساس، همکاری تنگاتنگ بین دولت‌ها به منظور مبادرت ورزیدن به تحقیقات اجتناب‌ناپذیر است.

جرایم اینترنتی، یک وصف یا عنوان کیفی وسیع، اصطلاحی است که شامل جرایم ارتكابی در محیط اینترنت می‌شود.

مفهوم و پیشینه تاریخی: ایجاد و گسترش شبکه اینترنت در آغاز، تجربه پژوهشی به نسبت محدودی بود که به منظور ارائه تکنولوژی اطلاعات از اواخر دهه ۱۹۶۰م. آغاز شد. به دلیل آنکه این تجربه در آژانس پروژه‌های تحقیقاتی پیشرفته وزارت دفاع امریکا صورت گرفت، به شبکه آرپانت ۵ موسوم شد. شبکه آرپانت تا سال ۱۹۹۰ به کار خود ادامه داد و در این سال، جای خود را به اینترنت داد که در سال ۱۹۸۰ با هدف اتصال شبکه‌های جهانی با قراردادهای ارتباطی متفاوت با یکدیگر پدید آمده بود. از آن سال تاکنون، این شبکه با سرعت چشم‌گیری به دلیل شمار کاربران و پی‌آمدهایی که روی زندگی و روابط اجتماعی انسان‌ها می‌گذارد، در حال گسترش است. از سال ۱۹۹۷ با تجاری شدن اینترنت، خدمات آن به شدت تنوع و فزونی گرفت و هزینه‌های دسترسی به آن نیز به همان نسبت کاهش یافت. در گذشته، بیشتر استفاده‌کنندگان از شبکه اینترنت را پژوهشگاه‌ها و مؤسسه‌های عالی تشکیل می‌دادند؛ اما در سال‌های اخیر، جنبه‌های بازرگانی و سرگرمی این شبکه جهانی، غلبه یافته است. با توجه به رشد روزافزون اینترنت، می‌توان پذیرفت که اینترنت و

در معنای گسترده‌تر، رسانه‌ها از عواملی هستند که می‌توانند بر جنبه‌های مختلف زندگی تأثیر بگذارند. ما در این پژوهش، کوشیده‌ایم تا در مقام پاسخگویی به سوالات زیر، به بررسی جنبه‌های روان‌شناختی اینترنت بپردازیم.

۱. فضای اینترنت چه نوع شیوه زندگی را معرفی می‌کند و دارای کدامین ارزش‌های اجتماعی است؟

۲. آیا می‌توان از آثار منفی اینترنت در جنبه‌های فردی و اجتماعی غافل بود و درباره فرهنگ‌سازی و آموزش‌های بهره‌مندی درست از آن چشم پوشید؟

این نوشتار در پی تبیین برخی مفاهیم، موضوع‌ها و نیز پی‌آمدها و کارکردهای آن بر سلامت و رفتار انسان‌ها است؛ لذا در دو گفتار تنظیم شده است. در گفتار اول به بیان روانشناسی اینترنت و پی‌آمدهای منفی آن بر سلامت و رفتار انسان خواهیم پرداخت و در گفتار دوم بازداری زدایی در اینترنت و تأثیرات اینترنت بر بزهکاری و بزه‌دیدگی افراد را ارائه خواهیم کرد.

بخش اول: روان‌شناسی اینترنت: روان‌شناسی اینترنت، به فرایندهای ارتباطی، رفتار و حالت‌های روانی افراد در هنگام استفاده از اینترنت می‌پردازد. ارزیابی ویژگی‌های رفتاری و روانی، یکی از عوامل تأثیرگذار در پیدایش روان‌شناسی اینترنت بوده است. این بررسی‌ها در درون پژوهش‌های گسترده‌تری قرار می‌گیرد که از آن به «روان‌شناسی رسانه‌های گروهی» یاد می‌شود. اسمیت و کلوک (۱۹۹۹) در پژوهشی با عنوان «ارتباط در فضای مجازی» به طور ویژه، جنبه‌های روان‌شناختی اینترنت را بررسی کردند. ریوا و گالیمبرتی (۲۰۰۱) پژوهش‌های گسترده‌ای در زمینه روان‌شناسی اینترنت انجام دادند. استرات، جاکوبسونو گیسون (۲۰۰۳) تصریح کردند پیچیدگی اینترنت ایجاب می‌کند که ما دیدگاه‌های اجتماعی، فرهنگی و رشدی را در نظر داشته باشیم.

گفتنی است که، روان‌شناسی اینترنت کارساده‌ای نیست؛ زیرا اول اینکه اینترنت رسانه‌ای است که می‌توان آن را از راه‌های متفاوت تجربه کرد. اگرچه رایانه معمولاً واسطه تجربه

اینترنتی ما است، راه‌های مختلفی هست که کاربران می‌توانند از طریق جست‌وجو در اینترنت خودنمایی کنند و با استفاده از آن، با دیگران ارتباط برقرار کنند؛ برای مثال شبکه‌های اجتماعی را می‌توان نام برد که گونه‌ای از وب سایت‌های اینترنتی هستند که افراد، گروه‌ها و سازمان‌ها، در آنها پیرامون یک یا چند ویژگی مشترک گرد هم می‌آیند و اطلاعات، مطالب و محتوای خود را با یکدیگر به اشتراک می‌گذارند.

دوم اینکه اینترنت فضای اجتماعی است. استفاده از اطلاعات، به فعال‌سازی روابط اجتماعی کمک می‌کند. این فرایند درون فضایی خاص - فضای مجازی - رخ می‌دهد که ویژگی‌های ساختاری و فرایندی ارتباط را گسترده‌تر می‌کند.

سوم اینکه تجربه اینترنتی، حتی وقتی ما در یک فضای مجازی گفت‌وگو می‌کنیم، همواره در بافتی ویژه صورت می‌گیرد (ریوا، ۲۰۰۱). به عبارتی این گفت‌وگو چهره به چهره نیست و نظارتی را که با مشاهده خود از دیدگاه دیگران می‌توانیم داشته باشیم در این بافت وجود ندارد.

بسیاری از پژوهش‌گران حوزه روان‌شناسی اینترنت، بر این عقیده هستند که ارتباط افراد از طریق اینترنت به شیوه‌های مختلف، در مقایسه با انواع روزمره ارتباط که با حضور جسمانی افراد همراه است، حالتی تقلیل یافته دارد؛ زیرا بسیاری از پیوندهای شخصی ما، با تماس چهره به چهره و مستقیم امکان پذیر است.

در اینترنت بسیار آسان است که افراد را با خلق شخصیت‌های کاملاً تخیلی فریب داد؛ کاری که امکان آن در واقعیت، بسیار مشکل‌تر است؛ بنابراین، روابط اینترنتی در مقایسه با روابط واقعی و همراه با حضور فیزیکی، روابطی ضعیف و در عین حال، پیچیده است.

ویژگی آزادی بخشی اینترنت، کاربران اینترنتی را به تفکر، تجربه و فعالیت‌های گروهی و می‌دارد تا سرانجام به تعالی و خودشکوفایی برسند.

وقتی به صورت رو در رو یا آنلاین با دیگران تعامل داریم، می‌کوشیم با مشاهده خود از دیدگاه دیگران، بر تأثیری که روی دیگران می‌گذاریم نظارت کنیم. در این صورت، در

صورت نیاز، از سازوکارهای مختلف «مدیریت تأثیر» بهره می‌گیریم تا با ارائه اطلاعات گلچین شده، ادراک دیگران از خود را دگرگون کنیم. ارتباط از طریق رایانه، هم مدیریت تأثیر و هم چگونگی ادراک ما را در نظر دیگران، به چالش می‌کشد.

اینها برخی از موضوع‌هایی است که در قالب روان‌شناسی اینترنت ارائه شده است. در این میان، برخی کوشیده‌اند جنبه‌های گوناگون روان‌شناسی اینترنت را کامل‌تر نمایش دهند و محورهای اصلی و ریز موضوع‌های مربوط به آنها را در چشم‌انداز نظری و تجربی بیان کنند. روان‌شناسی اینترنت را شامل موضوع‌هایی از این دست می‌داند:

۱. بررسی ماهیت و فرایند روابط اینترنتی؛ ۲. فریب کاری و پرهیز از خودافشایی در روابط رو در رو؛ ۳. آرمان‌گرایی در ارتباط از طریق اینترنت؛ ۴. خیانت و حقه‌بازی در اینترنت؛ ۵. پرخاش‌گری و هرزه‌نگاری در اینترنت؛ ۶. پی‌آمدهای اینترنت در سلامت روانی و رفتار؛ ۷. حمایت اجتماعی و اینترنت؛ ۸. جنسیت و الگوهای ارتباط؛ ۹. جنبه‌های مثبت میان‌فردی رفتار اینترنتی؛ ۱۰. اینترنت و هویت‌یابی؛ ۱۱. روابط خیالی در اینترنت؛ ۱۲. اینترنت و کیفیت زندگی پرخاش‌گری در شبکه؛ ۱۳. دوست داشتن و عشق در شبکه؛ ۱۴. روان‌شناسی جاذبه میان‌فردی؛ ۱۵. جنبه‌های روان‌شناختی هرزه‌نگاری اینترنت؛ ۱۶. موضوع جنسیت در شبکه؛ ۱۷. نوع دوستی در شبکه؛ ۱۸. روان‌شناسی کمک کردن؛ ۱۹. اینترنت و اتلاف وقت؛ ۲۰. بارور کردن زندگی در اینترنت (سعیدی و شکبیا، ۱۳۸۴).

بنابراین، گستره روان‌شناسی اینترنت دو حوزه کلی را در بر می‌گیرد:

۱. جنبه‌ها و پی‌آمدهای مثبت؛ اینترنت یکی از راه‌های دانش‌اندوزی، آگاهی‌افزایی و برقراری ارتباط دوستی با دیگران است.

۲. کارکردها و پی‌آمدهای منفی؛ اینگونه مرزبندی در روان‌شناسی اینترنت، بسیار مبهم و کلی است، ولی با توجه به هدف ما در این مقاله، به بررسی محور دوم می‌پردازیم، که می‌تواند تا حدود زیادی آموزنده باشد.

بر اساس پژوهش‌ها، گسترش اینترنت مانند هر نوآوری دیگر، به ایجاد دگرگونی‌هایی در جنبه‌های مختلف زندگی انجامیده است و در کنار دست‌آوردهای انکارناپذیر مثبت در زمینه‌های گوناگون، پی‌آمدهای نامطلوبی به همراه داشته است. اینترنت، انبوهی از اطلاعات مثبت و منفی را ارائه می‌دهد، خطرهای بالقوه آن به‌ویژه برای نسل جوان بسیار نگران‌کننده است. نفوذ و گسترش اینترنت در چارچوب‌های بیرون از نهادهای علمی و پژوهشی، از مهم‌ترین عوامل تهدیدکننده بهداشت روانی به شمار می‌آید. اکنون که با جنبه‌های کلی و روند رشد اینترنت آشنا شدیم، می‌توانیم جنبه‌های روان‌شناختی اینترنت را دقیق‌تر بررسی کنیم.

الف) اینترنت و سلطه فرهنگی: امروز بسیاری از قدرت‌های حاکم و استعمارگر با بهره‌برداری نادرست از وسایل ارتباط جمعی توانسته‌اند به اعماق جامعه راه یابند و به عبارتی سلطه جویند (اسماعیلی، ۱۳۸۹، ص ۴۷).

در روان‌شناسی اینترنت و در بررسی کارکردهای منفی آن، پیش از همه در نظر گرفتن انگیزه‌های پلید نهفته در پشت صحنه اینترنت و هدف‌هایی که گردانندگان آن دنبال می‌کنند، اهمیت ویژه‌ای دارد. بر این اساس، رسانه‌های گروهی از جمله اینترنت، از سیاست دقیقی پیروی می‌کنند که قدرت‌های سیاسی و اقتصادی تدوین کرده‌اند. در این زمینه، استفاده از نظریه «جریان آزاد اطلاعات» به منظور گسترش نفوذ فرهنگی و آسان‌سازی سلطه‌جویی بر جهان و به کار گرفتن نظریه «توسعه اقتصادی و اجتماعی از طریق رسانه‌های گروهی»، برای جلوگیری از رشد غیرسرمایه‌داری کشورهای جهان سوم اهمیت فراوانی دارد. حتی می‌توان گفت این دو نظریه، پایه‌های اساسی ایدئولوژی امپریالیسم فرهنگی و ارتباطی را تشکیل می‌دهد.

(بگدیکیان، ۱۹۹۰) در اثر معروف خود با عنوان انحصار رسانه‌ها می‌نویسد: «رسانه‌های عمده نظیر روزنامه‌ها، مجلات، شبکه‌های رادیو - تلویزیونی معتبر و ارتباطات عمومی

همیشه به عنوان مبلغان قابل اعتماد ارزش‌ها و اخلاق مورد نظر شرکت‌ها و قدرت‌های بزرگ عمل کرده‌اند.»

جریان بین‌المللی اطلاعات بنا به نظر منتقدانه مولانا (۱۳۷۱) جریانی است مرکز - پیرامونی؛ از شمال و غرب به سوی جنوب و شرق، و از کشورهای توسعه یافته به سوی کشورهای در حال توسعه، جریان دارد. در واقع این جریان یک‌سویه، عمودی، تحقیرگر، منفی‌گرا و سلطه‌جویانه است. بر اساس این دیدگاه، اینترنت در جهت سلطه فرهنگی و ترغیب ارزش‌ها و هنجارهای عمدتاً غیرمذهبی عمل می‌کند. مشکل دیگر فرهنگی اینترنت، غلبه زبان انگلیسی و نبود منابع غنی به زبان‌های دیگر است؛ بنابراین، اینترنت در عمل، سلطه زبان انگلیسی و الگوهای رفتاری ناسازگار با فرهنگ‌های بومی را تقویت می‌کند.

بی‌گمان این سیاست می‌تواند آسیب‌هایی را برای ملت‌های جهان، به‌ویژه کشورهای اسلامی در پی داشته باشد. نخستین و مهم‌ترین آسیبی که امروزه کشورهای اسلامی را تهدید می‌کند، فرهنگ حاکم بر امریکاست؛ زیرا بسیاری از مردم آنچه را در اینترنت می‌بینند، به عنوان ملاک و معیار می‌پذیرند. از این رو، اینترنت سبب می‌شود افراد زندگی در غرب را الگو قرار داده و بر اساس آن عمل کنند. امروز وسایل ارتباط جمعی به‌ویژه اینترنت با تولید و نشر برنامه‌های جنایی در واقع موجب دگرگونی ارزش‌ها می‌شوند تا جایی که جرم و جنایت برای بینندگان به‌خصوص جوانان و نوجوانان، ارزش مثبت تلقی می‌شود. به عبارتی استفاده نابه‌جا از برخی وسایل ارتباط جمعی سبب می‌شود که بسیاری از اقشار جامعه و به‌ویژه نسل جوان، در برابر ارزش‌های اخلاقی و فرهنگی جامعه خود مقاومت کنند و خواهان نابودی و تخریب این گونه ارزش‌ها باشند. شاید یکی دیگر از مهم‌ترین مسائل مربوط به روان‌شناسی اینترنت، پی‌آمدهای استفاده از آن است. در ادامه، به برخی از این پی‌آمدهای منفی اشاره می‌کنیم.

ب) اینترنت و پی آمدهای منفی آن بر سلامت و رفتار انسان‌ها: بنابر

پژوهش‌های روان‌شناسان در زمینه اینترنت، فرهنگ حاکم بر اینترنت، پی آمدهای منفی بر سلامت و رفتار انسان‌ها دارد.

۱. افسردگی و انزوای اجتماعی: امروزه روش‌های ارتباطی با دیگران از طریق

اینترنت افزایش یافته است. پست الکترونیک، پیام‌های کوتاه، چت روم‌ها، وب پایگاه‌ها و بازی‌ها، روش‌هایی برای گسترش و حفظ روابط اجتماعی شده‌اند. روزانه نزدیک به چهارصد میلیون نفر در سراسر دنیا از اینترنت استفاده می‌کنند و یکی از کاربردهای اصلی اینترنت، برقراری ارتباط اجتماعی با دیگران است؛ اما بسیاری از گزارش‌ها نشان می‌دهند شیوه‌های گوناگون ارتباط از طریق اینترنت، در پایین‌ترین سطح قرار می‌گیرند. شاید عیب اصلی ارتباط‌های اینترنتی آن است که ارتباط در فضای مجازی، اساساً بر متن استوار است؛ بنابراین، از نشانه‌های بصری و شنیداری در تعامل‌های رو در رو بی‌بهره است (سعیدی و شکیبیا، ۱۳۸۴).

از دیدگاه نگارنده ارتباطات ویدئویی همیشه باعث انزوا و ضعف افراد نمی‌شود بلکه در بیشتر موارد روابط اجتماعی را مستحکم‌تر می‌کند. بسیاری از روان‌شناسان این نگرانی را داشته‌اند که آسانی ارتباط‌های اینترنتی، چه بسا افراد را وا دارد تا زمان بیشتری را به تنهایی بگذرانند؛ به صورت آنلاین با غریبه‌ها صحبت و ارتباط سطحی برقرار کنند و این کارها را به قیمت از دست دادن گفت‌وگوهای رو در رو و ارتباط‌های فامیلی و دوستانه انجام دهند؛ بنابر برخی پژوهش‌های پیمایشی، ارتباط‌های اجتماعی از طریق اینترنت، ضعیف‌تر از ارتباط‌های واقعی است و در درازمدت، به انزوای اجتماعی فرد می‌انجامد.

اینترنت به عنوان یک فناوری شگفت‌آور بر مهارت‌های اجتماعی افراد آثار منفی دارد. انگیزه دانش آموز معنادار به اینترنت، برای تعامل با دیگران کم می‌شود و ارتباطات شخصی و تعاملات اجتماعی او کاهش می‌یابد (پورمحمدباقر، ۱۳۸۹، ص ۹۴). استفاده بیش از حد از اینترنت بیشتر تولید احساس بدبختی، تنهایی و کاهش سلامت روان می‌شود. افرادی که از

اینترنت بیشتر استفاده، دوستی‌ها را کمتر حفظ‌وزمان کمتری با خانواده صحبت می‌کنند، استرس‌های بیشتری را تجربه کرده‌اند و احساس تنهایی و افسردگی می‌کنند. تحقیقات نشان داده‌اند که علت بسیاری از موارد فرار دانش‌آموزان دختر، آشنایی با افرادی از طریق اینترنت بوده است. به علاوه دوست‌یابی و اعتماد کردن به افراد از طریق رایانه به خصوص در امر ازدواج یک دیگر از جنبه‌های پرخطر استفاده از فناوری اینترنت است.

گفتنی است یکی از مشکلاتی که روان‌پزشکان درباره‌ی افرادی که ساعت‌های متوالی در اتاق‌های گفت‌وگو حضور دارند عنوان می‌کنند، درگیری ذهنی بر اثر ساخت تصاویر ذهنی از مطالبی است که در این اتاق‌ها ردوبدل می‌شود، که در برخی موارد سبب بیماری‌های روانی واز جمله افسردگی می‌شود. افراد به لحاظ نیاز به ارتباط با دیگران و مطرح کردن خود به عنوان یک شخصیت تکامل یافته و ایده‌آل، کاستی‌های خود را پشت نقاب چت روم پنهان می‌کنند. برخی از آنها چهره‌ای زیبا به جای عکس خود ارائه می‌دهند و از عنوان مدارج بالای تحصیلات و عبارات مهم از کتاب‌ها و مجلاتی که مطالعه کرده‌اند، استفاده می‌کنند تا کمال شخصیتی را در رفتار و گفتار خود برای طرف مقابل به نمایش بگذارند. با نفوذ عادت پنهان کاری و دروغ‌گویی در رفتار افراد، آنها به افرادی ضعیف و ناتوان در مقابله با حقیقت زندگی تبدیل می‌شوند. بر این اساس چت روم‌ها و مکالمات اینترنتی، با امکان پنهان ساختن شخصیت واقعی افراد، زمینه‌ی رواج ابتذال را در جوانان فراهم می‌کند و مطالب و تصاویر مبتذل آنها که امکان دست‌یابی به آن آسان است، معضل هرزگی را در افراد پدید می‌آورد.

۲. هرزه‌نگاری و تحریک جنسی: پایگاه‌های غیراخلاقی، امروز به یک معضل جدی در اینترنت بدل شده است. این پایگاه‌ها با عرضه‌ی مطالب و تصاویر غیراخلاقی و مستهجن، سلامت روان جامعه را در معرض خطر قرار داده‌اند.

یکی از پی آمدهای منفی اینترنت، اشاعه فحشا، بی بندوباری اخلاقی و تحریک جنسی است. مارک لاسر معتقد است در حال حاضر، اینترنت به دلیل داشتن سه ویژگی، به یکی از مهم ترین منابع اشاعه هرزه‌نگاری تبدیل شده است. این سه ویژگی عبارت‌اند از :

- قابلیت دسترسی آسان به آن؛

- توانایی داشتن همگان در پرداخت بهای آن؛

- ناشناس ماندن کاربران آن.

برخی از پایگاه‌های اینترنت، صحنه‌های جنسی را در عریان‌ترین، صریح‌ترین و غیراخلاقی‌ترین وجه ممکن به نمایش می‌گذارند. در گذشته، برای دستیابی به مجله‌های هرزه‌نگاری و یافتن مسائل سکسی، افراد باید به مکان‌های ناسالم و نکبت‌بار مراجعه می‌کردند، ولی امروزه با وجود اینترنت، دسترسی به این موارد بسیار آسان شده است و هر ساله بر حجم اینگونه هرزه‌نگاری‌ها افزوده می‌شود.

بر این اساس، این امکان وجود دارد که کودکان به واسطه دیدن مطالب و تصویرهای مستهجن، رفتارهای سکسی از خود بروز دهند. درباره بزرگسالان نیز، هرزه‌نگاری اینترنتی می‌تواند به بروز رفتارهای جنسی نامعقول یا گاهی اعتیاد جنسی بینجامد (امیدوار و صارمی، ۱۳۸۱).

پی آمدهای هرزه‌نگاری اینترنتی می‌تواند بسیار خطرناک باشد. بسیاری افراد به خاطر استفاده از پایگاه‌های سکس اینترنتی، کار، فرصت شغلی و زندگی زناشویی خود را به مخاطره انداخته‌اند. اینترنت این توانایی را دارد تا به گونه‌ای بنیادین، اعمال، آداب و فرهنگ جنسی افراد را تغییر دهد و تعریف از رفتار جنسی را دگرگون سازد.

گفتنی است، بسیاری افراد به دلیل تماشای سکس‌های اینترنتی، به مشکلات جنسی آلوده شده‌اند که در صورت نبود اینترنت این اتفاق نمی‌افتاد.

نظر به همین شرایط آزاد و بی‌قید و شرط در اینترنت، به تازگی شاهد شکل‌گیری نوعی رابطه‌های عاشقانه و جنسی از طریق اینترنت هستیم که در اصطلاح از آن به «سکس مجازی

« یاد می‌شود. سکس مجازی، موضوع جدیدی است که افراد می‌توانند همدیگر را در فضای اینترنت ببینند و بدون تماس جسمانی، رابطه عاشقانه و سکسی را تجربه کنند. بی‌شک شکل‌گیری چنین شرایطی در فضای مجازی اینترنت می‌تواند نقطه آغازی برای انقلاب دیگری در عرصه اخلاق جنسی باشد. با وجود چنین شواهدی است که می‌توان اینترنت را عامل ترویج انحراف‌های اخلاقی در جامعه به‌ویژه برای نسل جوان دانست.

بخش دوم: بازسازی زدایی در اینترنت: گفتنی است، «گمنامی» و «نامرئی بودن»، دو عامل اصلی بازسازی زدایی در اینترنت است. در بسیاری از محیط‌های اینترنتی، افراد دیگر نمی‌توانند شما را ببینند. نامرئی بودن این جرئت را به افراد می‌دهد که به جاهایی بروند و کارهای بکنند که در خارج از اینترنت نمی‌کردند. نامرئی بودن با گمنامی هم‌پوشی دارد. در ارتباط‌های متنی، دیگران نمی‌توانند شما را ببینند، یا صدای شما را بشنوند و شما نیز نمی‌توانید آنها را ببینید یا صدایشان را بشنوید و افراد در اینگونه ارتباط‌ها، نگران این نخواهند بود که از سوی کسی تهدید شوند؛ زیرا هر کاری که انجام دهند، گمنام خواهند ماند (تامپسون، ۱۳۸۰).

الف) خلوت اینترنت و انحراف‌های اخلاقی: جدای از آشفتگی‌های روانی، اینترنت از نظر اخلاقی مشکل‌ساز است. برخی ویژگی‌های اینترنت مانند دسترسی آسان، ناشناس ماندن مصرف‌کنندگان آن و... اشاره کرد. انسان از برخی کارها در آشکار و حضور دیگران پرهیز می‌کند، ولی چه بسا به محض دور شدن از چشم دیگران مرتکبان شود؛ زیرا اساساً خلوت آسیب‌زا است. یکی از مصداق‌های بارز خلوت، «خلوت اینترنت» است. اینترنت با توجه به ماهیت، محتوا و شرایط و ویژگی‌هایی که دارد، زمینه را برای انواع انحراف‌های اخلاقی آسان می‌کند. شیطان در همه حال وسوسه‌انگیز است، ولی قدرت وسوسه‌انگیزی و تأثیر وسوسه‌های او در خلوت و در فضایی که فرد بدون آگاهی دیگران، به راحتی امکان دسترسی به انواع تصویرها و محتواهای جنسی مستهجن را دارد، بیشتر می‌شود.

در پژوهشی با عنوان «اینترنت؛ پی آمدهای آن بر سلامت و رفتار»، از پنج عامل به عنوان آسیب‌هایی که کاربران اینترنت را تهدید می‌کند، نام برده‌اند. این عوامل عبارت‌اند از: ماهیت سانسور نشده اینترنت و ناتوانی افراد در ارزیابی دقیق اطلاعاتی که با آن مواجه می‌شوند؛

- پی آمدهای منفی دیدن هرزه‌نگاری‌ها و محتوای جنسی و غیراخلاقی؛
- پی آمدهای تحریک جنسی؛ در این فضای مجازی، این احتمال هست که افراد به طور ناخودآگاه از داده‌ها و تصویرها تأثیر پذیرند. از نظر روان‌شناسی، ما می‌توانیم محرک‌هایی را ثبت کنیم که از ادراک آنها ناآگاهیم. در واقع، می‌توانیم به نوعی یادگیری و تأثیرپذیری از محرک‌های جنسی در اینترنت معتقد باشیم که آگاهانه نیست و افراد بدون قصد و آگاهی به ثبت آن اقدام می‌کنند. اینگونه یادگیری، در اصطلاح «یادگیری پنهان» نامیده می‌شود؛

- خطرهای بالقوه ناشی از فراهم شدن دیدارهای شخصی آنلاین با افراد گوناگون؛
- پی آمدهای مواجهه با پایگاه‌ها یا منابع آزاردهنده و تهدیدکننده (بولن و هاره، ۲۰۰۰).
(ب) اعتیاد به اینترنت: اگر بپذیریم که هر چیزی می‌تواند جنبه اعتیادآور و بیمارگونه به خود بگیرد، در این صورت کاملاً منطقی خواهد بود که از اعتیاد به اینترنت سخن بگوییم. توجه زیادی که امروزه روان‌شناسان و روان‌پزشکان درباره اعتیاد به اینترنت دارند، نشان می‌دهد این موضوع همچنان مهم و بحث‌برانگیز است (امیدوار و صارمی، ۱۳۸۱).

نبودن روابط پایدار و صمیمی با دیگران، نداشتن اعتماد به نفس و به طور کلی، شکست در عرصه‌های گوناگون زندگی، زمینه را برای اعتیاد افراد به اینترنت فراهم می‌کند. اعتیاد به اینترنت را یکی از آسیب‌های روان‌شناختی بسیار زیان‌بخش می‌دانند که کنش‌وری بهنجار و سلامت روانی فرد را در جنبه‌های مختلف مختل می‌کند. برخی پی آمدهای منفی اعتیاد به اینترنت بر اساس یافته‌های گلدبرگ عبارت‌اند از:

- دگرگونی‌های شدید در سبک زندگی به منظور گذراندن زمان بیشتری در شبکه؛

- کاهش کلی فعالیت‌های بدنی؛
- بی‌توجهی به سلامت فردی و در نتیجه، پرداختن به سرگرمی‌های اینترنتی؛
- دور شدن از فعالیت‌های مهم زندگی؛
- کمبود خواب یا تغییر الگوهای خواب، برای گذراندن زمان بیشتری در شبکه؛
- کاهش معاشرت و در نتیجه، از دست دادن دوستان؛
- غفلت از خانواده؛
- بی‌توجهی به مسئولیت‌های شغلی و شخصی (سعیدی و شکیب، ۱۳۸۴).
- علاوه بر اینکه وابستگی رفتاری یا اعتیاد به اینترنت، نوعی بیماری یا آسیب روانی است، همچنین پدیده‌ای مزمن و فراگیر شمرده می‌شود که با خسارت‌های جدی جسمانی، خانوادگی، شغلی، اجتماعی و روانی همراه است. مهم‌ترین پی‌آمدهای اعتیاد به اینترنت با توجه به شدت آن، عبارت‌اند از: اختلال افسردگی؛ گوشه‌گیری و انزوا؛ اختلال در میزان خواب و زمان آن؛ خستگی بیش از حد؛ فشارهای روانی؛ از دست دادن فرصت‌های شغلی؛ اختلال در روابط میان فردی؛ اختلاف‌های خانوادگی، مشکلات درسی، افکار پر خاشک‌گرانه و میل جنسی زودرس.
- قابل ذکر است، برنامه آموزشی برای والدینی که فرزندانشان با اینترنت کار می‌کنند، باید حاوی نکات زیر باشد:
۱. ایجاد حس مسئولیت‌پذیری و توانایی انتخاب گزینه‌های سالم به هنگام استفاده از اینترنت؛
  ۲. تصمیم‌گیری به جا و مناسب درباره محتوایی که قرار است مشاهده کنند؛
  ۳. آموزش نحوه رویارویی با محتوای نامناسبی که ممکن است مشاهده کنند و کاهش عواقب آن (ترنبرگ و لین، ۲۰۰۴).^۱

^۱ - Thornburgh&S.Lin'۲۰۰۴

قابل ذکر است، افراد معتاد به اینترنت ساعت‌های بسیار طولانی در طول روز را به استفاده از این وسیله‌های ارتباطی می‌گذرانند، به نحوی که عملکرد درسی و اجتماعی آنها تحت تأثیر قرار می‌گیرد. علت اعتیاد به اینترنت در بسیاری از افراد، دستیابی به راهی برای سرکوبی اضطراب‌ها و تنش‌هاست. به گفته پژوهشگران احتمال اعتیاد به اینترنت در افراد گوشه‌گیر که در ارتباط‌های اجتماعی و بین فردی خود مشکل دارند، بیش از سایرین است. علائم شناخته شدن این اختلال شامل موارد زیر است:

- استفاده از رایانه و ماهواره برای خوش گذرانی، شادی یا تسکین استرس؛
- احساس تحریک پذیری کنترل‌ناپذیر و افسردگی زمانی که آنها استفاده نمی‌کنند؛
- صرف زمان طولانی و هزینه زیاد برای نرم افزار و سخت افزار و فعالیت‌های مربوط به اینترنت؛
- بی خیال شدن نسبت به مدرسه و خانواده.

ج) تاثیر اینترنت بر بزهکاری: به طور کلی، دو دیدگاه راجع به تاثیر اینترنت بر جرم مطرح شده است:

دیدگاه اول: بر اساس این دیدگاه، اینترنت که از اواسط دهه ۱۹۹۰ میلادی گسترش یافته و امروز در سطح وسیعی رایج شده است، می‌تواند به سه دلیل موجب کاهش جرایم متعارف و کلاسیک به ویژه جرایم خرد که بیشتر توسط نوجوانان ارتکاب می‌یابد، شود: ۱. اینترنت، شیوه و عادت زندگی انسان امروزی را عمیقاً تغییر داده است، به نحوی که موجب کاهش ساعات اختصاص یافته به سایر فعالیت‌ها مانند تماشای تلویزیون، خواندن روزنامه، گوش دادن به رادیو، خواب و... شده است. به تعبیر جامعه‌شناسان، اینترنت موجب شده است تا افراد تحرک کمتری داشته باشند و بیش از گذشته یکجا نشین شوند. بر این اساس، نبود جابه‌جایی و تحرک سبب می‌شود که از یک‌سو، مناسبت بزه‌دیده واقع شدن آنها در سطح جامعه کمتر شود و از سوی دیگر، فرصت تعارض منافع با دیگران؛ بنابراین این مجرم شدن کاهش می‌یابد.

۲. در فضای اینترنت هیچ اثری ناپدید نمی‌شود؛ لذا اگر چه احساس ناشناختگی در این فضای برای فرد به وجود می‌آید؛ اما از آنجا که در واقع امکان ردیابی و شناسایی وجود دارد، افراد با کسب اطلاع تدریجی از این واقعیت، کمتر ریسک ارتکاب جرم در این فضا را می‌پذیرند. به عبارت دیگر، شناسایی و ردیابی شدن، به رغم ناشناختگی ظاهری، تا اندازه‌ای نقش بازدارنده دارد.

۳. فضای ارتباطی - اطلاعاتی اینترنت، به لحاظ تنوع، می‌تواند به کاربران خود اطلاعات جرم شناختی (فرایند بزهکاری و بزهکارشدن، فرایند بزه دیده واقع شدن، تدبیرهای پیشگیرنده و چگونگی پیشگیری از جرم و...) را به زبان ساده ارائه دهد (نجفی ابرند آبادی، ۱۳۸۸).

دیدگاه دوم: در مقابل دیدگاه نخست، عده‌ای از جرم‌شناسان معتقدند که فضای اینترنت زمینه ارتکاب جرایم جدیدی تحت عنوان جرایم خاص سایبری را فراهم کرده و به طور کلی، شکل و نحوه ارتکاب جرایم را تغییر داده است. از جمله جرایم خاصی که در فضای اینترنت ارتکاب می‌یابد، می‌توان به استگانوگرافی «لایه پوشانی» اشاره کرد. بعبارتی مجرمان می‌توانند پیام‌ها را به صورت رمز در آورند و آنها را در تصاویر یا عکس مبادله کنند این فناوری استگانوگرافی نامیده می‌شود. جرم دیگری که خاص این فضاست، رخنه کردن و ورود غیر مجاز به فضای دیگری یا هکینگ است که نوع شدیدتر آن کراکینگ نام دارد. در عمل رخنه کردن، افراد با ورود غیر مجاز به فضاها، حساب‌ها و اطلاعات خصوصی افراد و اشخاص حقوقی در دنیای مجازی، مرتکب جرم علیه آنها می‌شوند (نجفی ابرند آبادی، ۱۳۸۸). بدین ترتیب می‌توان در کنار نسل انسان‌های سایبری، از نسل مجرمان سایبری یاد کنیم که نظریه‌های جرم‌شناسی کلاسیک هنوز از تبیین گونه شناسی آنها ناتوان است.

(د) تأثیر اینترنت بر بزه‌دیده شناسی: از دیگر مسائل مربوط به علوم جنایی که در جرایم کامپیوتری و شبکه‌ای از اهمیت به‌سزایی برخوردار شده است، بزه‌دیده شناسی در

این نوع جرایم یا به عبارتی بزه‌دیده شدن به واسطه کامپیوتر است. مهم‌ترین خصایصی که در این جرایم سبب توجه به بزه‌دیده شناسی در جرایم کامپیوتری و به‌خصوص جرایم نسل جدید کامپیوتر (سایبری) گشته، عبارت‌اند از: بالا بودن رقم سیاه، بزه‌دیده شدن تعداد بی‌شمار افراد به واسطه یک جرم در برخی از جرایم به‌خصوص در محیط سایبر و سهولت بزه‌دیده شدن کودکان و نوجوانان در محیط‌های شبکه‌ای.

گفتنی است، در جرایم اینترنتی به علت بالا بودن رقم سیاه، گستره واقعی جرایم مشخص نیست؛ زیرا بیشتر جرایم یا اصلاً کشف نمی‌شوند یا به مقامات ذی‌صلاح گزارش نمی‌شوند. از دلایل کشف نشدن جرایم می‌تواند پیچیدگی، تخصصی بودن و عدم شناسایی جرایم باشد که این مهم در جرایم مشهود سایبری بیشتر است. برای اساس همکاری بزه‌دیده، فاکتور اساسی در مبارزه با جرایم سایبری است. امتناع از گزارش وقوع جرم، معضل جدیدی در جنگ با این جرایم ایجاد می‌کند. در بسیاری از موارد تنها اطلاعاتی که بزه‌دیده در اختیار مقامات مسئول قرار داده، موجب شده که امکان تحقیقات جنایی در باب جرم، دلایل ارتکاب و مجرم معلوم و تعقیب وی میسر شود.

مهم‌ترین دلایلی که بزه‌دیده‌گان برای امتناع از گزارش ارائه می‌دهند عبارت‌اند از: ترس از دست دادن کار، تعطیلی یا ضرر مالی موسسه و ایجاد تزلزل و از دست دادن مشتری (در بخش تجارت)، ارزیابی ضرر حاصل از گزارش و پیامدهای آن، اجتناب از دردسرهای مربوط به تحقیقات و دادرسی‌های طولانی و ... (توصیه‌نامه شورای اروپا، ۱۳۷۶، ص ۱۶۱).

بحث و نتیجه‌گیری

اینترنت و فضای سایبر علاوه بر جنبه‌های مثبت، از قبیل جنبه‌های آموزشی و عرضه خدمات ارتباطی دارای جنبه‌های منفی است که استفاده کنترل نشده از آن به‌ویژه وقتی با دیگر فناوری‌ها از قبیل تلویزیون همراه باشد، افراد را در معرض خطر آثار مضر آن بر تکامل فیزیکی، اجتماعی و روانی قرار می‌دهد. از طرفی کودکان و نوجوانان ممکن است در معرض محتویات خشن و جنسی که در حد سن آنها نیز قرار گیرند. دستیابی تصادفی یا

عمدی به این مطالب موجب صدمات شایان توجهی در زمینه بهداشت روانی آنها به ویژه در ایجاد مسائل مانند انحراف جنسی، خشونت، اعتیاد، رفتارهای ضد اجتماعی، سست شدن مبانی خانواده و اشاعه جرم و جنایت می شود، که در بسیاری از موارد جبران ناپذیر است.

براین اساس، اینترنت در کنار دست آوردها و کاربردهای انکارناپذیر و مثبتی که در زمینه های گوناگون دارد، پی آمدهای نامطلوبی به همراه دارد که باید مورد توجه والدین، مربیان و همه مسئولان امر تعلیم و تربیت و برنامه ریزان فرهنگی جامعه و پلیس قرار بگیرد؛ لذا در این راستا موارد زیر ضروری می کند:

- والدین باید پی آمدهای منفی استفاده بیش از حد از اینترنت و آسیب های اخلاقی ناشی از آن را به فرزندان خود بازگو کنند؛

- آنها باید بر رفتار فرزندان شان در استفاده از اینترنت نظارت کنند و روش های استفاده درست و مفید از اینترنت را به آنها آموزش دهند؛

- از قرار دادن رایانه در اتاق های شخصی فرزندان و پشت درهای بسته بپرهیزند؛

- باید به فرزندان آموخت که هیچگاه اطلاعات و عکس های شخصی و خانوادگی و شماره تلفن خود را به ویژه در اتاق های گفت و گو در اختیار کسی قرار ندهند؛

مسئولان و نهادهای فرهنگی - اجتماعی وظیفه دارند فرهنگ استفاده درست و سالم از اینترنت را به افراد جامعه به ویژه جوانان و نوجوانان که بیشتر در معرض آسیب هستند، آموزش دهند.

باید دانست فیلتر کردن هرچند لازم است و به طور موقت می تواند جلوی سوء استفاده از اینترنت را بگیرد، ولی آنچه در شرایط کنونی لازم است و باید دولت روی آن سرمایه گذاری کند، ایمن سازی، تقویت باورهای دینی و بارور کردن روحیه تقوا و خودداری است؛

- هنجار سازن جامعه باید توجه داشته باشند بازداشتن نوجوانان و جوانان از ویدئو و ماهواره و شبکه‌های اینترنت یک راهکار منطقی برای آثار سوء این وسایل نخواهد بود، بلکه باید توان‌گزینش صحیح را در میان افراد جامعه ارتقاء داد؛

- سازماندهی و بسیج امکانات و ظرفیت‌های کشور در جهت حذف یا کاهش تأثیرات منفی اینترنت یا فضای سایبری با استفاده از سالم‌سازی فضای فرهنگی، رشد آگاهیها و فضایل اخلاقی و اهتمام به امر به معروف و نهی از منکر؛

- ارتقای توان دفاعی نیروی انتظامی به منظور بازدارندگی، اتبکار عمل و مقابله موثر در برابر تهدیدها و محافظت از منافع ملی و انقلاب اسلامی و منابع حیاتی کشور و توسعه نظم و امنیت عمومی و پیشگیری و مقابله موثر با جرایم سایبری و مفاسد اجتماعی و امنیتی از طریق تقویت و هماهنگی دستگاه‌های قضایی، امنیتی و نظامی و توجه جدی در تخصیص منابع؛

- سازمان‌های غیر دولتی و مردم‌نهاد در پیشگیری از وقوع جرم و بزه‌دیده شدن افراد نیز می‌توانند نقش موثری ایفا کنند.

تنها در این صورت است که فرهنگ استفاده درست از اینترنت در جامعه نهادینه می‌شود و از آسیب‌ها و خطرهای منفی آن جلوگیری می‌شود.

فهرست منابع

- ابراهیمی، شهرام (۱۳۹۰)؛ دوازدهمین کنگره پیشگیری از جرم و عدالت کیفری، راهبردهای جهانی برای مقابله با چالش‌های جهانی، نشریه جرم‌شناسی پیشگیری از جرم، نشریه شورای هماهنگی پیشگیری از وقوع جرم، پیش شماره ۱.
- امیدوار، احمد؛ صارمی، علی‌اکبر (۱۳۸۱)؛ اعتیاد به اینترنت؛ تهران، انتشارات تمرین.

- اسماعیلی، محمد و دیگران (۱۳۸۹)؛ تراکنش وسایل ارتباط جمعی و امنیت اجتماعی در افق چشم انداز ۱۴۰۴؛ مجموعه مقالات همایش علمی پلیس امنیت، و چشم انداز ۱۴۰۴ ج.۱.ا.
- امهور، استوارت (۱۳۸۲)؛ بازاندیشی دربارهٔ رسانه دین و فرهنگ؛ ترجمه: مسعود آریایی‌نیا، تهران، سروش.
- ایزابل فالک پیرتن (۱۳۹۰)؛ اینترنت و حقوق؛ ترجمه ستار زرکلام، مجموعه مقالات بزرگداشت استاد دکتر حسن دادبان، ج. انتشارات انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
- بگدیکیان، بن‌اچ (۱۳۷۴)؛ انحصار رسانه‌ها؛ ترجمه: داوود حیدری، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.
- باستانی، برومند (۱۳۷۶)؛ جرایم کامپیوتری و اینترنتی جلوه‌ای نوین از بزهکاری؛ انتشارات بهنامی.
- پورمحمدباقر، لطیفه؛ پور محمد باقر الهه (۱۳۸۹)؛ بررسی تأثیرات منفی فناوری اطلاعات و ارتباطات و ارائه راهکارهایی برای برقراری امنیت اجتماعی دانش آموزان در چشم انداز ایران ۱۴۰۴، مجموعهٔ مقالات همایش علمی پلیس امنیت، و چشم انداز ۱۴۰۴ ج.۱.ا.
- تامپسون، جان ب (۱۳۸۰)؛ رسانه‌ها و مدرنیته؛ ترجمه: مسعود اوحدی، تهران، انتشارات سروش.
- سلیمان، اوزرن (۱۳۹۰)؛ تروریسم سایبری و همکاری‌های بین‌المللی؛ ترجمه بتول پاکزاد، مجموعه مقالات بزرگداشت استاد دکتر حسن دادبان، جلد اول، انتشارات انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
- سعیدی، علی؛ شکیب، ابوالقاسم (۱۳۸۴)؛ روان‌شناسی و آسیب‌شناسی ارتباطات اینترنتی؛ تهران، انتشارات سنبل.

-
- شورای اروپا (۱۳۷۶)؛ جرم کامپیوتری، (توصیه نامه شماره ۸۹ (۹)، استراسبورگ ۱۹۹۰)؛ ترجمه دبیرخانه شورای عالی انفورماتیک، سازمان برنامه و بودجه کشور، جلد اول.
  - حسینی خواه، نوراله؛ رحمتی، داریوش (۱۳۸۹)؛ پلیس و جرایم رایانه‌ای؛ انتشارات معاونت تربیت و آموزش ناجا.
  - گروه نویسندگان (۱۳۸۱)؛ رسانه‌ها و ثبات سیاسی؛ انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران.
  - محمد صالح، احمد (۲۰۰۴م)؛ ثقافت مجتمعات شبکه؛ دمشق، دارالفکر.
  - مولانا، حمید (۱۳۷۱)؛ جریان بین‌المللی اطلاعات؛ گزارش و تحلیل جهانی، ترجمه: یونسشکرخواه، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.
  - نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۸۸)؛ درباره بزهکاری و جرم‌شناسی سایبری، تعالی حقوق؛ ماهنامه آموزشی دادگستری کل استان خوزستان، سال چهارم.
  - Bulleu, P and Harre. N. , ( ) the internet Its Effects on safety and behavior. [http:// net safe.orgnz/DOC Library, Patbullen](http://net.safe.orgnz/DOC Library, Patbullen).
  - Smith, M and Kollock. P ( ) Communities in cyberspace: London, Routledge.
  - Riva, G and Galimberti, C ( ) Towards cyberpsychology: Mind, cognition, and Society in the internet age. Amsterdam: IOS Press.
  - Strate, L ( ) Communication and Cyberspace: social interaction in an electronic environment. cresskill, . NJ: Press. Hampton
  - <http://www.find articles.com/p/articles/mim>.
  - Thornburgh, D. & S. lin, H. (Eds.) ( ), Youth, Pornography and the Internet, National Academy Press.